

نیازها و انتظارات

فریبرز بیات

مشکلات روزمره در نظام تعلیم و تربیت به میزان کافی مورد توجه قرار نگرفته است (جوانمرد و پورقهرمانی، ۱۳۹۴؛ امینون و شریفی پور، ۱۳۹۵؛ باقری و رحیمیان، ۱۳۹۶؛ آل احمدی و شرفی ابقا، ۱۳۹۵). به همین دلیل نیز دانش آموزان دوره متوسطه وضعیت موجود برنامه آموزشی را پاسخ گوی نیازهای خود تشخیص نداده‌اند و ایجاد تغییر در این برنامه‌ها را ضروری می‌دانند (حاج حسینی، شیرینی و فرج الهی، ۱۳۸۹).

تولید محتوای متناسب با نیازهای واقعی و ویژگی‌های شناختی دانش آموزان، ضمن توسعه عدالت آموزشی و ایجاد فرصت‌های برابر دسترسی به منابع خواندنی برای دانش آموزان، نه تنها تأثیر مثبتی بر بهره‌وری کل نظام آموزشی دارد (بندهای ۶-۱۲، ۳-۴ و ۸-۱۲ سند برنامه درسی ملی، بند ۱-۱۶ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش)، بلکه تضمین کننده یادگیری مادام‌العمر و مشارکتی نیز هست؛ به نحوی که با انعطاف پذیر کردن آموزش، آن را از دایره محدود مدرسه و زمان و مکان خاص رها می‌کند و امکان آموزش آگاهانه، آزادانه و داوطلبانه، دلپذیر و اشتیاق انگیز را فراهم می‌سازد. علاوه بر این، شناخت نیازهای دانش آموزان برای دبیران به‌طور اعم و دبیران علوم اجتماعی به‌طور اخص، اهمیت بسزایی دارد و می‌تواند راهنمای آموزش و تدریس، جلب مشارکت دانش آموزان در تولید دانش و انطباق محتوای آموزش با زندگی اجتماعی قرار گیرد.

با چنین درک دریافتی از ضرورت و اهمیت سنجش نیازهای دانش آموزان، یافته‌های پژوهشی که سال گذشته از سوی دفتر انتشارات و فناوری‌های آموزشی انجام شده است (شاه‌محمدی، ۱۴۰۱) را در مورد نیازهای فرهنگی و آموزشی دانش آموزان دوره دوم متوسطه مرور می‌کنیم. این یافته‌ها از بررسی و تحلیل مصاحبه با ۵۶ دانش آموز دختر و پسر دوره دوم متوسطه از استان‌های هرمزگان، مازندران، خراسان جنوبی، کردستان و سه مناطق ۱، ۱۰ و ۱۵ شهر تهران به‌دست آمده‌اند.

نتایج مصاحبه با دانش آموزان پسر نشان داد که دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه به مطالب علمی و آموزشی به‌روز، جدید و متنوع، اطلاعاتی در مورد فناوری‌های نوین و شرایط دسترسی به منابع علمی معتبر، مهارت‌های حرفه‌آموزی برای کسب درآمد و برآورده کردن نیازهای اقتصادی (تحصیلی و زندگی)، معرفی افراد موفق در رشته‌های دانشگاهی متفاوت و مشکلاتی که برای رسیدن به هدف خود پشت سر گذاشته‌اند، نیاز دارند. علاوه بر این، پسران دانش آموز خواهان معرفی بازی‌های ویدئویی و رمان‌های خارجی و ایرانی و مطالبی هستند که اوقات

نهاد آموزش و پرورش نقشی اصلی و اساسی در رشد و پیشرفت جامعه دارد. ارتقای فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جوامع به پیشرفت کمی و کیفی آموزش و پرورش بستگی دارد. در برنامه‌ریزی آموزشی و پرورشی، زاویه‌ها و فصل‌های مختلف و متفاوتی را باید در نظر داشت. از جمله می‌توان به شناخت نیازها و علاقه‌های جامعه هدف و شناخت عناصر آموزش دهنده و آموزش گیرنده اشاره کرد. آموزش و پرورش با شناخت و آگاهی از این عوامل می‌تواند به پیش‌بینی، طراحی، برنامه‌ریزی و اجرای دقیق و حساب شده برنامه‌های آموزشی اقدام کند.

در این بین، «نیازسنجی» از گام‌های مهم و پیش‌نیاز برنامه‌های آموزشی و تدوین محتوای فعالیت‌های آموزشی و پرورشی است و به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی و ضروری فرایند برنامه‌ریزی در قلمروهای گوناگون محسوب می‌شود. مهم‌ترین هدف مطالعات نیازسنجی، فراهم آوردن اطلاعات برای برنامه‌ریزان در جهت تعیین نیازهای آموزشی است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱).

با وجود جایگاه و اهمیت اساسی نیازسنجی در برنامه‌ریزی آموزشی، به نظر می‌رسد در نظام متمرکز برنامه‌ریزی درسی ایران، نیازسنجی حلقه گمشده است (بنار، ۱۳۸۱). این در حالی است که تدوین و اجرای برنامه‌های درسی مطلوب، بدون بررسی دقیق نیازها و اولویت‌ها، امکان پذیر نیست. گرچه ادعای نظام آموزشی، تمرکز آموزش رسمی مدرسه‌ای بر متوسط نیازهاست، اما از شیوه علمی دستیابی به متوسط نیازها اطلاع چندانی در دسترس نیست. با فرض صحت و درستی سنجش متوسط نیازها نیز، تنوع و گوناگونی خواست‌ها و علاقه‌های آموزشی و تربیتی دانش آموزان، امکان پوشش ندارد (ناصری، ۱۳۹۴).

نیازهای دانش آموزان در هریک از دوره‌های تحصیلی متفاوت است و این تفاوت در دوره متوسطه با تغییرات جسمی ناشی از بلوغ و دوره نوجوانی به صورتی شدیدتر به چشم می‌خورد. دوره نوجوانی به لحاظ شرایط و ویژگی‌های خاص از حساسیت بیشتری نسبت به سایر دوره‌های زندگی انسان برخوردار است. این دوره با تغییرات رشدی همه جانبه جسمی، عقلی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و اعتقادی همراه است و یقیناً تغییرات مذکور نیازهای خاصی را دامن می‌زند.

با وجود این برخی شواهد و مطالعات نشان می‌دهند در برنامه‌ریزی‌ها به چنین نیازها و مسئله‌هایی توجه لازم نشده است و آماده‌سازی دانش آموزان برای زندگی و روبرویی با

ظارات دانش آموزان

و معرفی حرفه‌ها و شغل‌ها و روند تحول آن‌ها را یک نیاز و ضرورت می‌دانند. نیازهای معنوی دینی و اخلاقی، مسئله‌ها و مشکلات روحی و روانی دوران بلوغ از یک سو، و ضرورت آشنایی با مهارت‌های اجتماعی برای برقراری ارتباط و دوستی از سوی دیگر، در کنار روند رو به تزاید رشد آسیب‌های اجتماعی، موجب شده است گروه قابل توجهی از دانش‌آموزان به آموزش چنین مسئله‌ها و موضوع‌هایی احساس نیاز کنند.

آغاز سن مشارکت رسمی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه در فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، در کنار فوران اخبار و وقایع سیاسی، خواه‌ناخواه ذهن دانش‌آموزان را به این موضوع‌ها جلب می‌کند. به همین دلیل نیز گروهی از دانش‌آموزان نسبت به آموزش مسئله‌های سیاسی و روز و شیوه تحلیل موضوع‌های اجتماعی و سیاسی احساس نیاز می‌کنند.

منابع

۱. آل احمدی، مریم‌السادات و شرفی ابقاء، افسانه (۱۳۹۵). «اهمیت و لزوم استفاده از کتاب درسی به‌روز در فرایند یاددهی - یادگیری». کنفرانس ملی دانش و فناوری روان‌شناسی، علوم تربیتی و جامع روان‌شناسی ایران.
۲. امینون، عفت و شریفی‌پور، زهرا (۱۳۹۵). «ضرورت بررسی کتب درسی و تحلیل محتوا در نظام آموزش و پرورش ایران». دومین کنفرانس بین‌المللی و علوم انسانی.
۳. باقری نجف‌آباد، زینب و رحیمیان، جلال (۱۳۹۶). «تحلیل محتوای متون درسی زبان فارسی از نظر تناسب آن با سن دانش‌آموزان». نشریه فناوری آموزش، شماره ۲، زمستان.
۴. بنار، نوشین (۱۳۸۱). «بررسی هدف دانش‌آموزان از فعالیت در کلاس‌های تربیت بدنی مدرسه‌های راهتمایی و دبیرستان رشت». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه گیلان. رشت.
۵. جوانمرد، غلامحسین و پورقهرمانی، سوسن (۱۳۹۴). «نقش هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی در تبیین و پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه». فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در روان‌شناسی، شماره ۲، ۶. حاج حسینی، حمیده؛ شبیری، سیدمحمد؛ فرح‌الهی، مهرا (۱۳۸۹). «نیازسنجی و تعیین اولویت‌های آموزشی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه در زمینه محیط زیست و توسعه پایدار». نشریه علوم و تکنولوژی محیط زیست، شماره ۱۲، ۷. شاه‌محمدی، نیره (۱۴۰۱). «شناخت، مطالعه و ارزیابی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه از مجله رشد». دفتراشتارات و فناوری‌های آموزشی.
۸. فتحی واجارگاه، کوروش (۱۴۰۰). نیازسنجی آموزشی: الگوها و فنون. انتشارات آبیژ. تهران.
۹. یساری، ناصر؛ کاویانی، الهام؛ محمدی، سحر (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر رسانه‌های آموزشی در بهینه‌سازی فرایند تدریس». اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی و مطالعات اجتماعی ایران. مؤسسه بین‌المللی مطالعات و توسعه علم خاورمیانه. تهران.

فراغشان را پر کند. آشنایی با مسئله‌های روز دنیا و آگاه‌بودن از مسئله‌های جامعه هم یکی از دغدغه‌های دانش‌آموزان است. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند برای دانش‌آموزان پسر، در کنار تمام دغدغه‌های آموزشی، توجه به هویت ملی، فرهنگی و دینی بسیار حائز اهمیت است. از چنین منظره‌ای دانش‌آموزان اعلام کرده‌اند مشتاق آگاهی از مطالبی در مورد سرگذشت پیشینیان و تاریخ قوم‌های متفاوت ایران، پیشینه و آداب و رسوم کشور هستند. دانش‌آموزان پسر با توجه به قرارگرفتن در آستانه دوران بلوغ نیازمند مطالبی در زمینه موضوع‌های روحی و روانی، آداب اجتماعی و برقراری ارتباط، شیوه‌های مهار خشم، فشار روانی (استرس) و مهارت «نه گفتن» در برابر برخی از خواسته‌های دیگران هستند.

نتایج مصاحبه با دانش‌آموزان دختر نیز نشان داد از منظر دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه، وجود بخش‌های مشاوره‌ای و پاسخ به سؤال‌های پرچالش مربوط به این گروه سنی جزو اولویت‌هاست. به‌علاوه آن‌ها به موضوع‌های علمی، آموزشی و پژوهشی، شیوه دسترسی به منابع اطلاعاتی، فناوری‌های روز، معرفی افراد موفق در زمینه‌های مختلف و بیان راز موفقیت آن‌ها از زبان خودشان، نیاز دارند.

دختران همچنین نیازمند آشنایی و آموزش شیوه‌های مهار خشم، آداب معاشرت و ارتباط‌گیری با دیگران، نحوه مدیریت زمان و مهارت‌های زندگی هستند. آموزش روش صحیح مطالعه و استفاده بهینه از فضای مجازی، آموزش سواد رسانه‌ای و چگونگی حفظ حریم‌ها، از جمله دیگر نیازهای دختران است. تقویت هویت فرهنگی - دینی، نیازهای معنوی - اخلاقی، آشنایی با مفاخر و چهره‌های ماندگار، و آشنایی با کشورهای دیگر و جهانگردی، از دیگر مطالبات دانش‌آموزان است.

به‌طور کلی یافته‌ها نشان می‌دهند، از دیدگاه گروه قابل توجهی از دانش‌آموزان، دوره دوم متوسطه پل ورود به دانشگاه است و ادامه آن تحصیلات عالی و تکمیلی است. آزمون ورودی دانشگاه‌ها و چگونگی کسب آمادگی لازم برای شرکت در این آزمون، معرفی شیوه‌های مطالعه، معرفی و مصاحبه با نفرت برگزیده آزمون ورودی دانشگاه‌ها، از جمله نیازهای دانش‌آموزان است.

گروه دیگری از دانش‌آموزان که در مقایسه با گروه اول از نظر فراوانی در جایگاه دوم قرار می‌گیرند، دوره دوم متوسطه را آغاز ورود به بازار کار و اشتغال می‌دانند. به همین دلیل آموزش فن‌های (تکنیک‌های) کارآفرینی، مهارت‌های فنی و حرفه‌ای

